

LUQMON BO‘RIXONNING “JAZIRAMADAGI ODAMLAR” ROMANIDA ADOLAT VA ZULM MASALASI

Sunnatova Dilfuza Sherzod qizi

TAFU O‘T 4-kurs talabasi

sunnatovadilfuza86@gmail.com

+998933503119

Annotatsiya: Ushbu maqolada Luqmon Bo‘rixonning “Jaziramadagi odamlar” romanida adolat va zulm masalasi ijtimoiy, axloqiy va falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Asar qahramonlari – Xosiyat xola, Fayzulla aka, Samad, Lola va O‘roq obrazlari orqali inson vijdoni, mas’uliyat hissi, jamiyatdagi befarqlik va axloqiy tanazzul masalalari yoritilgan. Muallif “jazirama” ramzi orqali inson qalbidagi sovuqlik, jamiyatdagi befarqlik va adolatga tashnalikni falsafiy tarzda ifodalagan. Maqolada asarning badiiy uslubi, metaforik tasvirlari, ichki monologlar tizimi ham tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: Luqmon Bo‘rixon, Jaziramadagi odamlar, adolat, zulm, vijdon, befarqlik, ramz, obraz, badiiy tahlil.

Annotation: This article analyzes the issue of justice and oppression socially, morally and philosophically in the novel “people in heat” by Luqmon Boukhon. Through the images of the heroes of the work – aunt hosiery, brother Faizulla, Samad, Lola and sickle, issues of human conscience, sense of responsibility, indifference in society and moral degradation are covered. Through the symbol of “heat”, the author philosophically expressed the coldness in the human soul, indifference in society and thirst for justice. The article also analyzes the artistic style of the work, metaphorical images, a system of internal monologues.

Keywords: Luqman Bulykhan, people in the heat, Justice, oppression, conscience, indifference, symbol, image, artistic analysis.

Аннотация: В этой статье рассматривается вопрос справедливости и угнетения в романе Лукмана Бурхана “люди в жаре” с социальной, моральной и философской точек зрения. Через образы героев произведения – тети Хосият, брата Файзуллы, Самада, тюльпана и серпа-освещаются вопросы совести человека,

чувства ответственности, равнодушия и морального разложения в обществе. Через символ "жара" автор философски выразил холод в душе человека, равнодушие в обществе и жажду справедливости. В статье также анализируется художественный стиль произведения, метафорические образы, система внутренних монологов.

Ключевые слова: Лукман метель, люди в жаре, справедливость, угнетение, совесть, равнодушие, символ, образ, художественный анализ.

O'zbek adabiyotining yangi davrida inson ruhiyati, axloqiy tanlov va vijdon masalalari markaziy o'ringa chiqdi. Mustaqillikdan keyingi ijtimoiy o'zgarishlar yozuvchilarni insoniy qadriyatlar, adolat va zulm haqidagi falsafiy savollar bilan yuzlashtirdi. Luqmon Bo'rixon ana shu jarayonning yetuk namoyandalaridan biri bo'lib, "Jaziramadagi odamlar" romanida ijtimoiy hayotning ichki ziddiyatlarini, insonning vijdon bilan kurashini badiiy tarzda ochadi.

Asarda "jazirama" – faqat tabiatning issiqligi emas, balki odamlar qalbidagi ma'naviy jazirama, befarqlik va loqaydlik ramzidir. Yozuvchi shu metafora orqali adolat va zulm o'rtasidagi kurashni, insonning ichki dunyosidagi issiq va sovuqlikni tahlil qiladi. Romanda adolat masalasi shunchaki ijtimoiy adolat bilan cheklanmaydi. Yozuvchi uni vijdon mezonida, ya'ni insonning o'zini o'zi baholashida, halolligida, jamiyatdagi o'rnini anglashida ko'radi.

Luqmon Bo'rixon romanidagi adolat va zulm masalasi ijtimoiy hayot voqealari orqali emas, balki inson ruhiyatidagi ziddiyatlar orqali ochiladi. Har bir qahramonning dunyoqarashi, ichki monologi va munosabatlari orqali yozuvchi jamiyatning ma'naviy manzarasini chizadi. Zulm – bu faqat kuch ishlatish yoki boylik bilan bechoralarni ezish emas, balki jimlik, befarqlik va loqaydlikdir. Adolat esa o'z vijdoni bilan halol yashash, boshqaga yordam berish, insoniylikni saqlashdir. Shu ma'noda asar qahramonlari turli adolat shakllarini ifoda etadi.

Luqmon Bo'rixonning "Jaziramadagi odamlar" romanida adolat va zulm masalasi faqat ijtimoiy voqelik yoki hokimiyat masalasi sifatida emas, balki insoniy vijdon, ma'naviy muvozanat va ruhiy uyg'onish bilan chambarchas bog'liq tarzda yoritilgan. Asarda tasvirlangan hayot oddiy qishloq muhitida kechsa-da, yozuvchi bu makon orqali butun jamiyatdagi ruhiy jarayonlarni ochib beradi. Roman markazida "jazirama" obrazi

turadi. Bu jazirama – nafaqat tabiat issiqligi, balki inson qalbidagi sovuqlik, befarqlik, jimlikning ramzi sifatida talqin etiladi. Har bir obraz shu jazirama ichida yashaydi, har biri o‘z adolatini izlaydi yoki zulmga qarshi ichki kurash olib boradi.

Xosiyat xola – vijdon jaziramasidagi pok inson

Xosiyat xola asardagi eng yorqin va axloqiy markaz bo‘lgan obrazdir. U o‘z hayotini mehnat, sabr va mehr bilan o‘tkazgan, ammo atrofdagi befarqlikni, nohaqlikni ko‘rib yuragi siqiladigan ayol. Uning har bir so‘zi, harakati jamiyatdagi insoniylikni, adolatni saqlab qolishga qaratilgan. Xosiyat xola – oddiy ayol, lekin ma’naviy jihatdan buyuk shaxs. U adolatni hukm bilan yoki kuch bilan emas, inson qalbining halolligi bilan o‘lchaydi. Uning dunyoqarashida adolat – boshqaga zulm qilmaslik, yolg‘on so‘zlamaslik, bir chimdim mehrni ayamaydigan yurakdir.

Luqmon Bo‘rixon bu obraz orqali shunday g‘oyani ilgari suradi: adolatni buyruq bilan emas, vijdon bilan tiklash mumkin. Xosiyat xolaning o‘zini tutishi, og‘ir hayotda ham yaxshilikdan qaytmasligi, jaziramadek sovuq muhitda insoniy issiqlikni saqlab qolishi – bu yozuvchining ideal inson haqidagi tasavvuridir. Roman davomida u ko‘p marta jamiyatdagi “kichik” nohaqliklarga duch keladi: odamlar bir birini aldaydi, jim qoladi, o‘z manfaatini birinchi o‘ringa qo‘yadi. Ammo Xosiyat xola bu muhitda o‘zini yo‘qotmaydi, u uchun halollik – eng oliy qadriyatdir. Shu sababli u adolatning yurakdagi ko‘rinishidir.

Fayzulla aka – hokimiyat va adolat o‘rtasidagi ziddiyat

Fayzulla aka obrazi romanda hokimiyat, tartib va mas’uliyat timsoli sifatida gavdalanadi. U jamiyatdagi adolatsizlikni “tartib o‘rnatish” orqali tuzatmoqchi bo‘ladi. Ammo bu jarayonda u insoniylikdan uzoqlashib, o‘z e’tiqodiga qarshi chiqib qo‘yadi. Yozuvchi bu obraz orqali kuch orqali adolat o‘rnatmoqchi bo‘lgan insonning fojeasini tasvirlaydi. Fayzulla aka tashqaridan qaraganda tartibli, to‘g‘ri, qat’iy odamdek ko‘rinadi, lekin ich-ichida u doimiy shubhada, vijdon azobida yashaydi. Bu obrazda yozuvchi “hokimiyat” va “vijdon” o‘rtasidagi ziddiyatni ochadi. Hokimiyat uchun tartib eng muhim bo‘lsa, vijdon uchun mehr birlamchidir. Fayzulla aka bu ikki tushuncha o‘rtasida muvozanat topolmaydi. Natijada, u bilmagan holda zulm tizimining bir bo‘lagiga aylanadi.

Luqmon Bo‘rixon shu orqali chuqur falsafiy savol beradi: adolat kuch bilan ta’minlanadimi yoki yurak bilan? Fayzulla akaning ichki iztiroblari, o‘zini oqlashga

urinishlari, jimlik ortidagi g'ayrat — bularning barchasi yozuvchi uchun insonning ruhiy tanazzulini ko'rsatish vositasidir.

Samad – jim vijdon va befarqlikning zulmi

Samad – asarning eng psixologik chuqur obrazlaridan biri. U na zolim, na adolatparvar, balki jim. Ammo aynan shu jimlik – asardagi eng og'ir dramatik holatdir. Samad hayotdagi nohaqliklarni ko'radi, biroq sukut saqlaydi. Uning jimligi o'zini oqlash uchun emas, balki qo'rquv, charchoq va umidsizlikdan kelib chiqadi. Shu jihatdan u jamiyatdagi passiv befarqlikning ramziga aylanadi.

Luqmon Bo'rixon Samad obrazida shunday xulosaga keladi: “Zulm faqat zulm qiluvchining qo'lida emas, balki jim turganning yuragida ham yashaydi.” Samadning ichki monologlari asarning psixologik kuchini oshiradi. U o'zini oqlamoqchi bo'ladi, “men aybdor emasman” deydi, lekin vijdoni unga tinchlik bermaydi. Shu orqali yozuvchi o'quvchini o'ylashga majbur qiladi: jimlik – bu tinchlikmi, yo zulmning davomimi?

Samadning fojiasi shundaki, u yaxshi odam, lekin yaxshi bo'lishning o'zi yetarli emas. Inson jamiyatda adolatni himoya qilmasa, u ham zulmning soyasiga kiradi.

Lola – ayol qalbining adolatga tashnaligi

Lola obrazi romanda insoniy poklik, mehr va axloqiy kuch timsoli sifatida yaratilgan. U befarqlik, sovuq munosabatlar orasida o'z mehrini saqlab qolgan ayoldir. Lolaning kurashi erkaklar kabi ochiq yoki siyosiy emas, u ichki qarorlar, hissiy qat'iyat va mehr orqali namoyon bo'ladi. U uchun adolat – bu o'zini sotmaslik, o'z or-nomusini asrash, halol yashashdir.

Luqmon Bo'rixon Lola orqali ayollik va adolat tushunchalarini birlashtiradi. U jim, lekin ichki dunyosi boy; u mehribon, ammo qat'iy. Shu obraz orqali yozuvchi ayollarning ruhiy kuchini, ularning jamiyatdagi axloqiy ustunligini ko'rsatadi. Lolaning adolat uchun kurashi bevosita emas, ammo chuqur: u o'z muhabbati, or-nomusi, halolligi orqali zulmga qarshi turadi. Shu jihatdan Lola – ruhiy jasoratning badiiy timsolidir.

O'roq – xalqning halollik orqali topgan adolati

O'roq – xalqning ichidan chiqqan, halol, mehnatsevar inson. U hech kimdan adolat kutmaydi, lekin o'zi adolatli yashaydi. Shu orqali yozuvchi xalq ruhining sofligini, adolatni yurakdan his etish qobiliyatini ulug'laydi. O'roqning hayoti og'ir, lekin u hech qachon

nolimaydi. U jazirama ichida ham ter to‘kib ishlaydi, halol mehnatni o‘z hayotining ma’nosi deb biladi. Yozuvchi shu obraz orqali shunday fikrni ilgari suradi: adolat – bu shikoyat emas, amal.

O‘roqning o‘rni romanda ramziy: u xalqning ichki pokligi, zulmga qarshi jim, ammo barqaror qarshiligi timsolidir. Shu bois, u jazirama fonida eng “sovuq” emas, eng “tirik” obrazdir

Asardagi “jazirama” so‘zi ko‘p qatlamli ramzdir. Bu hodisa nafaqat tabiatning issiqligini, balki odamlar ruhidagi sovuqlikni ifodalaydi. Issiqlik va quruqlik – befarqlik va vijdotsizlik timsoliga aylanadi. Jazirama: inson yuragidagi charchoq va ma’naviy tanazzulni bildiradi; jamiyatdagi soxta tinchlikni, jimlik ortidagi og‘riqni ochadi; befarqlik hukmron bo‘lgan muhitni ko‘rsatadi. Shu ramz orqali yozuvchi asarni falsafiy darajaga ko‘taradi: adolat va zulm endi tashqi kuchlar emas, balki ichki issiqlik va sovuqlik sifatida talqin qilinadi.

Luqmon Bo‘rixon tili sodda, ammo har bir so‘z ortida falsafiy og‘riq yashiringan. U qahramonlarning ichki dunyosini ochishda monolog, ichki dialog, ramziy tasvir va tafakkuriy kechinmalarni mahorat bilan uyg‘unlashtiradi. Yozuvchi o‘quvchiga tayyor xulosa bermaydi. Aksincha, uni fikrlashga, o‘zini tahlil qilishga majbur qiladi. Bu — Bo‘rixon uslubining asosiy badiiy fazilatidir. U asarda “kim haq, kim nohaq” degan savolga javob bermaydi, chunki uningcha, har bir inson ichida ham adolat, ham zulm urug‘i mavjud. Qaysi biri g‘olib chiqishi esa insonning vijdoniga bog‘liq.

Luqmon Bo‘rixonning konsepsiyasida adolat — bu tashqi tizim emas, ichki muvozanat. Inson o‘z vijdoni bilan muvofiqlikda yashasa – adolat qaror topadi; agar u jim qolsa yoki befarq bo‘lsa – zulm boshlanadi. Romanda zulm qurolli yoki siyosiy kuch emas, balki axloqiy sovuqlikdir. Adolat esa hukm emas, balki yurakdagi issiqlikdir. Shu falsafiy qarash asarga universallik beradi: u faqat o‘z davriga emas, har bir zamon odamiga tegishli. “Jaziramadagi odamlar” – bu jamiyatning ijtimoiy hayoti haqida yozilgan roman emas, balki inson ruhining issiqlik darajasini o‘lchaydigan asardir. Yozuvchi har bir qahramon orqali adolatning bir ko‘rinishini, zulmning bir soyasini ko‘rsatadi.

➤ *Xosiyat xola – vijdonning issiqligi.*

➤ *Fayzulla aka – hokimiyat va vijdon o‘rtasidagi ziddiyat.*

- *Samad – jimlikdagi zulm.*
- *Lola – ayollikdagi adolat.*
- *O‘roq – halollikdagi xalq adolati.*

Ularning har biri turli, ammo barchasi bir haqiqatga ishora qiladi: adolat yurakda tug‘iladi, zulm jim yurakda yashaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Luqmon Bo‘rixonning “Jaziramadagi odamlar” romani zamonaviy o‘zbek adabiyotida inson vijdoni, adolat va zulm, befarqlik va mas’uliyat kabi abadiy mavzularni yangicha badiiy shaklda talqin etgan asarlardan biridir. Yozuvchi o‘zining sodda, lekin mazmunan serqatlam tili orqali nafaqat bir jamiyatning, balki insoniyatning umumiy ruhiy holatini tasvirlaydi. Romanda tasvirlangan jazirama – bu tashqi harorat emas, balki ichki sovuqlik, vijdonning qurib borishi, insoniy munosabatlarning befarqlikka aylanayotganining ramzidir. Shu jihatdan, asar bevosita adolat va zulm muammosiga bag‘ishlangan bo‘lsa-da, aslida u insonning o‘zini o‘zi anglash, ma’naviy uyg‘onish masalasini ko‘taradi. Romanda adolat har bir obrazda o‘ziga xos talqinda namoyon bo‘ladi. Xosiyat xola – xalqning ongi, bag‘rikengligi va vijdonini ifoda etuvchi timsol bo‘lib, u jamiyatda adolatni saqlab turgan ichki kuch sifatida gavdalanadi. U oddiy, lekin dono hayot falsafasiga ega. Uning mehribonligi, sabr-toqati, har bir so‘zidagi insoniylik orqali yozuvchi adolatni qonundan yuqori, ma’naviy hodisa sifatida talqin etadi. Xosiyat xola – o‘chmas vijdon o‘chog‘idir. Fayzulla aka esa asarda hokimiyat vakili sifatida tasvirlansa da, u ham adolat izlab yashaydi. Ammo uning yo‘li kuch va buyruqqa tayanadi. U shaxsiy vijdon bilan ijtimoiy tartib o‘rtasidagi muvozanatni topa olmaydi. Shu tariqa yozuvchi uning timsolida kuch bilan adolat o‘rnatmoqchi bo‘lgan insonning fojeasini ochadi. Fayzulla aka befarq emas, lekin u yurak issiqligini yo‘qotgan inson sifatida ko‘rsatiladi. Bu orqali Luqmon Bo‘rixon adolatni hokimiyat emas, insoniylik belgilashini ta’kidlaydi. Samad obrazi adolat va zulmning eng nozik psixologik chizig‘ida joylashgan. U zulmni ko‘radi, nohaqlikka guvoh bo‘ladi, lekin jim qoladi. Shu jimlikning o‘zi — bevosita zulm emas, balki zulmga sheriklikning belgisi sifatida talqin qilinadi. Yozuvchi bu obraz orqali befarqlikni zulmning ildizi sifatida ko‘rsatadi. Samad o‘z vijdoni bilan doimiy ichki dialogda, lekin bu azobli tinchlik uni ma’naviy “jazirama”ga aylantiradi. Lola esa ayollik, mehr va axloqiy kuchning ramzidir. U jamiyatda erkaklarcha

hukmronlik qaror topgan bir muhitda o'zining insoniyligidan voz kechmaydi. Uning adolat uchun kurashi shovqin-suron bilan emas, jim, ammo qat'iy ichki qarorlar bilan ifodalanadi.

Yozuvchi Lola obrazida adolatni kuch emas, ruhiy go'zallik sifatida talqin etadi. Bu o'zbek ayolining ruhiy mustaqilligi va ma'naviy jasoratini ifodalaydi. O'roq esa xalqning o'z tabiati, halolligi va mehnatsevarligi bilan adolatga ishonchini saqlab qolgan timsoldir. U zulmga qarshi norozilik bildirmaydi, ammo zulmni qabul ham qilmaydi. Uning hayoti halol mehnat, tozalik va poklik bilan to'la. Shu orqali yozuvchi xalqning eng buyuk kuchi — uning ichki tozaligida ekanini ko'rsatadi. Asarning badiiy kuchi uning ramziy qatlamida yotadi. “Jazirama” – insoniyatning ma'naviy sinovi, issiq va quruq muhitda insoniylikni saqlashga bo'lgan kurash ramzidir. Yozuvchi tabiat tasviri orqali ijtimoiy illatlarni ko'rsatadi: ruhiy issiqlikning yo'qolishi, vijdonning so'nishi, axloqiy suvsizlik – bularning barchasi jamiyatdagi adolat inqirozining belgilaridir. Bo'rixon o'z asari orqali shunday falsafiy xulosaga keladi: adolat tashqaridan keltirilmaydi, u har bir insonning ichida uyg'onishi kerak. Zulm esa tashqaridan emas, insonning jimligidan, befarqligidan boshlanadi. Shu jihatdan, “Jaziramadagi odamlar” — bu ijtimoiy tanqid emas, balki axloqiy uyg'onish haqidagi romandir. Yozuvchi har bir obraz orqali bir haqiqatni isbotlaydi: adolat yurakdan boshlanadi, zulm esa jim yurakda yashaydi. Inson o'z vijdoni bilan yashar ekan, u jaziramani yenga oladi. Agar vijdon so'nsa, jamiyat issiq jazirama ostida qoladi. Demak, Luqmon Bo'rixon bu asar orqali o'quvchini nafaqat ijtimoiy muammolarga, balki o'z ichki dunyosiga qarashga undaydi. Adolat va zulm haqidagi tashqi kurash aslida insonning o'z qalbida kechayotgan ichki jangdir. Shu sababli “Jaziramadagi odamlar” o'zbek adabiyotida inson ruhining murakkab qatlamlarini ochgan, falsafiy va ijtimoiy ogohlikni uyg'otgan asar sifatida qadrlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bo'rixon L. Jaziramadagi odamlar: Roman. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2012. – 240 b.
2. Yo'ldoshev M. Zamonaviy o'zbek romani poetikasi. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2018. – 312 b.

3. Qodirov X. Inson va vijdon masalasi o‘zbek romanchiligida // O‘zbek tili va adabiyoti, 2019. – №3. – B. 45–52.
4. Qo‘chqorov N. O‘zbek adabiyotida ijtimoiy-axloqiy muammolar tasviri. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2020. – 228 b.
5. To‘xtaboyev M. Luqmon Bo‘rixon badiiy olamining falsafasi // Adabiy meros, 2021. – №2. – B. 63–70.